

DINCOLO DE BINE ȘI DE RĂU

Friedrich Nietzsche, filozof al culturii, filolog, scriitor, una dintre figurile ilustre ale gândirii moderne din secolul al XIX-lea, s-a născut la 15 octombrie 1844 la Röcken, lângă Lützen, în Germania, într-o familie de pastori luterani. După studii liceale la colegiul din Pforta, urmează cursurile universităților din Bonn și Leipzig, mai întâi la Facultatea de Teologie, apoi la cea de Filologie Clasică, avându-l ca profesor pe cunoscutul Friedrich Wilhelm Ritschl. Distingându-se, încă din timpul studiilor, ca un strălucit cercetător, Nietzsche este propus de Ritschl pentru catedra de filologie clasică la Universitatea din Basel, unde ocupă, în 1869, un post de profesor. Din acea perioadă datează prietenia lui Nietzsche – el însuși muzician și compozitor – cu Richard Wagner, a cărei personalitate a avut asupra gândirii nietzscheene o influență substanțială. Decisivă a fost însă, pentru Nietzsche, întâlnirea cu filozofia lui Schopenhauer. În 1872 apare *Nașterea tragediei din spiritul muzicii*, studiu ce s-a bucurat de un deosebit ecou; între 1873 și 1876 apar *Considerații inactuale* – o culegere de studii și reflecții filozofice. Începând cu 1876, starea sănătății sale se înrăutățește treptat, astfel încât, în 1879, renunță la postul de profesor, stabilindu-se alternativ în Elveția, la Sils-Maria pe valea Innului, în Italia și în sudul Franței, consacându-se doar scrisului. Din 1878 datează *Omenesc, prea omenesc*, iar în 1881 apare *Aurora. Gânduri asupra prejudecăților morale*. În 1882 publică *Știința voioasă*, urmată de *Așa grăit-a Zarathustra* (1883–1884), *Dincolo de bine și de rău* (1886), *Despre genealogia moralei* (1887), precum și de noi ediții ale lucrărilor anterioare. În 1889 apare *Amurgul idolilor*. În același an, Nietzsche, grav bolnav psihic, este internat în diferite clinici. După câteva intervale de remisiune, în care se ocupă de reeditări, de traduceri din operele sale și de corespondență, se stinge din viață în 1900, la Weimar.

FRIEDRICH NIETZSCHE

Dincolo de bine și de rău
Prolog la o filozofie a viitorului

Traducere din germană de
RADU GABRIEL PÂRVU

Traducerea textelor în versuri de
IOANA PÂRVULESCU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Notă asupra ediției

Traducerea urmează textul din ediția *Werke in drei Bänden (Opere în trei volume)*, îngrijită de Karl Schlechta și publicată de Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, în 1997. A fost totodată consultată ediția online Friedrich Nietzsche, *Beyond Good and Evil. Prelude to a Future Philosophy*, translated by Ian Johnston, Malaspina University-College, Nanaimo, BC, web edition edited and published by Holtof Donné (2011).

Pe parcursul pregătirii cărții pentru tipar, au fost adăugate în ediția de față, de către redactor, note explicative cu privire la referințele culturale și istorice care apar în textul lui Nietzsche. Alături de ele se regăsesc note ale traducătorului (semnalate prin mențiunea „n. trad.“)

Epoda intitulată *Din munții înalți*, care încheie volumul, precum și versurile din cuprinsul fragmentelor 228 și 256 au fost transpuse în limba română de Ioana Pârvolescu.

Cuvânt înainte

Presupunând că adevărul este o femeie, cum să nu fie întemeiată suspiciunea că toți filozofii, în măsura în care au fost dogmatici, nu s-au priceput la femei? Că îngrozitoarea gravitate și insistența stângace cu care ei s-au obișnuit să se îndrepte până acum către adevăr n-au fost decât niște mijloace inabile și indecente de a face o impresie bună asupra vreunei muieri? Sigur este că adevărul nu s-a lăsat cucerit – iar dogmatica de orice fel se înfățișează astăzi posomorâtă și lipsită de curaj. Asta *dacă* îi mai e dat să apară! Căci există zeflemiști care susțin că ea a decăzut cu totul, că întreaga dogmatică este la pământ, ba chiar mai mult, că toată dogmatica trage să moară. Serios vorbind, există motive temeinice să sperăm că orice dogmatizare a filozofiei, oricât de solemn și definitiv valabil se va fi manifestat ea, nu poate fi totuși decât o nobilă și puerilă încercare a unui novice! Și pesemne că se apropie timpul când vom înțelege tot mai bine că, pentru a pune piatra de temelie a unor asemenea edificii filozofice sublime și necondiționate pe care le-au înălțat până acum dogmaticii, a fost de-ajuns vreo superstiție populară din vremuri imemorabile (ca superstiția despre suflet, care, fiind o superstiție a subiectului și a eului, n-a încetat nici astăzi să facă rău) ori eventual vreun joc de cuvinte, vreo ispită din

partea gramaticii sau generalizarea îndrăzneță a unor fapte foarte restrânse, foarte personale și foarte omenești – prea omenești. Să sperăm că filozofia dogmaticilor a fost doar o promisiune făcută peste milenii, așa cum a fost cândva astrologia, în slujba căreia s-au depus pesemne mai multe eforturi, s-au consumat mai mulți bani, mai multă ingeniozitate și răbdare decât s-au cheltuit până acum pentru vreo știință propriu-zisă – astrologiei și pretențiilor ei „supranaturale“ li se datorează grandiosul stil arhitectonic din Asia și din Egipt. Se pare că toate lucrurile mari, spre a se înscrie cu pretenții de veșnicie în inima umanității, trebuie mai întâi să colinde pământul în chip de pocitanii înspăimântătoare; o astfel de figură grotescă a fost filozofia dogmatică; de exemplu, doctrina Vedanta în Asia și platonismul în Europa. Să nu fim ingrați față de acestea, chiar dacă trebuie să recunoaștem fără doar și poate că, dintre toate erorile, cea mai gravă, mai rezistentă în timp și mai periculoasă de până acum a fost greșeala unui dogmatic, și anume născocirea lui Platon privitoare la spiritul pur și la binele în sine. Dar decum, după ce ea a fost depășită, iar Europa răsuflă ușurată după acest coșmar și își permite să se bucure cel puțin de un somn mai sănătos, noi, cei *a căror misiune este însăși starea de veghe*, moștenim întreaga energie dezvoltată de lupta împotriva acestei erori. Desigur, ca să vorbim despre spirit și despre bine așa cum a făcut-o Platon, ar însemna să răsturnăm adevărul și să renegăm perspectivismul însuși – condiția fundamentală a vieții; negreșit, cineva ar putea să întrebe, ca un medic: „De unde să fi apărut o asemenea boală la Platon, cel mai frumos produs al Antichității? Să-l fi corupt destrăbălatul de Socrate? Să fi fost totuși Socrate corupătorul tineretului? Și să-și fi meritat el cucuta?“ – Însă lupta împotriva lui Platon, sau, spre a mă exprima mai limpede și „într-un mod popular“, lupta contra opresiunii milenare a Bisericii

creștine – căci creștinismul este platonism pentru „popor“ – a creat în Europa o splendidă tensiune spirituală, așa cum nu mai existase pe pământ; cu un arc atât de încordat se puteau lovi de-acum cele mai îndepărtate ținte. Firește, europeanul resimte această tensiune ca pe o stare de criză; și s-au făcut deja două ample încercări de a slăbi acest arc: o dată de către iezuiți, iar a doua oară de către iluminiștii democrați – care, cu ajutorul libertății presei și al lecturii gazetelor, puteau face realmente ca spiritul să nu se mai simtă „la ananghie“ chiar atât de lesne. (Germanii au inventat praful de pușcă – întreaga mea considerație pentru asta! După aceea însă au reechilibrat situația... au inventat tiparnița.) Dar noi – care nu suntem nici iezuiți, nici democrați și nici măcar destul de germani, noi, *buni europeni* și spirite libere, *foarte* libere – simțim încă toată ananghia spiritului și întreaga tensiune a arcului său! Și poate că avem și săgeata, adică misiunea de dus la împlinire și – cine știe? – *ținta*...

Sils-Maria, Oberengadin
iunie 1885

Dincolo de bine și de rău

Capitolul I
DESPRE PREJUDECĂȚILE
FILOZOFILOR

1

Voința de adevăr, care continuă să ne ispitească spre acțiuni temerare, acea faimoasă sinceritate despre care toți filozofii de până acum au vorbit cu respect – câte probleme nu ne-a mai pus această voință de adevăr! Ce întrebări ciudate, grave și problematice! Asta-i deja o poveste lungă... și totuși pare că de-abia a început. Ce-i de mirare dacă până la urmă devenim dintr-o dată neîncredători, ne pierdem răbdarea și facem stânga-mprejur? Că noi învățăm la rândul nostru de la acest Sfinx cum să punem întrebări? *Cine*, de fapt, ne pune aici întrebări? *Ce parte* din noi tinde în fond „spre adevăr“? – Am zăbovit realmente multă vreme în fața întrebării privitoare la cauza acestei voințe... până când ne-am oprit definitiv în fața unei probleme și mai radicale. Ne-am întrebat care este *valoarea* acestei voințe. Admițând că vrem adevărul: *de ce nu, mai degrabă*, neadevărul? Și incertitudinea? Sau chiar ignoranța? Ni s-a înfățișat problema valorii adevărului – sau noi am fost cei care ne-am prezentat în fața acestei probleme? Care dintre noi este aici Oedip? Și care e Sfinxul? După cât se pare, este un loc unde-și dau întâlnire problemele și semnele de întrebare. Ne va crede oare cineva dacă vom spune că, după părerea noastră, problema n-a mai

fost pusă în discuție până acum? Că o vedem, o urmărim și o *înfruntăm* pentru prima oară? Deoarece aceasta implică un risc, și poate că altul mai mare nici nu există.

2

„Cum s-ar *putea* naște ceva din opusul său? De pildă, adevărul, din eroare? Sau voința de adevăr, din voința de amăgire? Sau fapta dezinteresată, din egoism? Sau pura contemplație senină a înțeleptului, din cupiditate? O asemenea geneză este cu neputință; cine visează la ea e un nebun sau chiar mai rău; lucrurile de maximă valoare trebuie să aibă o altă origine, una *proprie* – ele nu pot proveni din această lume meschină, plină de amăgiri, ademenitoare și efemeră, din acest haos de iluzii și poftă. Dimpotrivă, temeiul lor trebuie să se afle în sânul Ființei, în ceva imuabil, într-un Dumnezeu ascuns, în «lucrul în sine» – *acolo*, și nicăieri altundeva!“ – Judecata de acest tip e prejudecata tipică, în funcție de care pot fi recunoscuți metafizicienii din toate timpurile; acest mod de a judeca constituie fundalul tuturor operațiilor lor logice; plecând de la această „credință“, ei își dau silința să ajungă la „cunoașterea“, la ceva botezat solemn, în final, cu numele de „adevăr“. Credința fundamentală a metafizicienilor este *credința în antiteza valorilor*. Nici celor mai prevăzători dintre ei nu le-a venit ideea să se îndoiască de la bun început, când asta era totuși imperios necesar; chiar dacă ei își propuseseră ferm *de omnibus dubitandum* [să se îndoiască de toate]. Pentru că este legitim să punem la îndoială, în primul rând, existența antitezelor în general, iar, în al doilea rând, să ne întrebăm dacă acele evaluări populare și antinomii valorice asupra cărora și-au pus pecetea metafizicienii nu sunt cumva simple aprecieri de suprafață. Ele pot fi foarte bine doar niște perspective provizorii sau, mai degrabă, niște priviri aruncate dintr-un

unghi oarecare, eventual de jos în sus, „din perspectiva broaștei“, să zicem, spre a împrumuta o expresie curentă printre pictori. Oricât de mare ar fi valoarea atribuită adevărului, sincerității și altruismului, ar fi posibil ca aparenței, voinței de amăgire, egoismului și lăcomiei să le revină în principiu o valoare superioară pentru tot ceea ce înseamnă viață. Ar mai fi posibil ca elementele ce constituie valoarea lucrurilor bune și respectate să conștie tocmai într-o insidioasă înrudire, legătură, împletire sau poate chiar identitate cu lucrurile rele și aparent opuse. Poate! – Dar cine are chef să se ocupe cu asemenea posibilități periculoase! Pentru asta trebuie să așteptăm venirea unei noi specii de filozofi, unii cu alte gusturi și înclinații, opuse celor de până acum: filozofii primejdiosului „poate“, în toate sensurile acestui cuvânt. Și, vorbind cu toată seriozitatea: eu văd ivindu-se astfel de noi filozofi.

3

După ce destulă vreme nu i-am scăpat din ochi pe filozofi și i-am citit printre rânduri, îmi spun: cea mai mare parte a gândirii conștiente, inclusiv gândirea filozofică, trebuie să fie socotită încă printre activitățile instinctive; în această privință trebuie să învățăm să judecăm lucrurile altfel, după cum am făcut-o și în privința eredității și a „trăsăturilor înnăscute“. Așa cum actul nașterii nu este luat în considerare de-a lungul întregului proces evolutiv al eredității, tot astfel conștiința nu este *opusă*, într-un sens decisiv, instinctivului; cea mai mare parte a gândirii conștiente a unui filozof este condusă din umbră de instinctele sale și e silită să o apuce pe anumite căi. Chiar îndărătul întregii logici și al aparentei ei autonomii de mișcare se află preferințe valorice sau, mai limpede spus, cerințe fiziologice orientate spre conservarea unui anumit mod de viață. De pildă, se spune că determinatul este mai

prețios decât indeterminatul, că aparența valorează mai puțin decât „adevărul“; oricâtă importanță normativă au pentru *noi* asemenea aprecieri, ele n-ar putea fi totuși decât superficiale; sunt un fel de negliobii care pot fi necesare tocmai pentru conservarea unor ființe cum suntem noi. Asta, desigur, dacă admitem că omul nu este chiar „măsura lucrurilor“...

4

Falsitatea unei judecăți nu constituie pentru noi o obiecție împotriva acesteia; poate că asta sună cel mai ciudat în noul nostru limbaj. Întrebarea este în ce măsură o asemenea judecată favorizează și conservă viața, întreține specia și poate chiar o ameliorează; iar noi suntem principial înclinați să afirmăm că judecățile cele mai false (dintre care fac parte judecățile sintetice *a priori*) sunt pentru noi cele mai indispensabile și că omul n-ar putea trăi fără a valida ficțiunile logice, fără a compara realitatea cu lumea pur imaginară a necondiționatului identic cu sine, fără a falsifica permanent lumea prin intermediul numărului – că renunțarea la judecățile false ar însemna o renunțare la viață, o negare a vieții. A recunoaște neadevărul drept condiție a vieții înseamnă, firește, a opune rezistență într-un mod periculos sentimentului obișnuit al valorii; iar o filozofie care îndrăznește să facă una ca asta se plasează singură deja dincolo de bine și de rău.

5

Ceea ce ne împinge să-i privim pe toți filozofii pe jumătate cu neîncredere, pe jumătate cu ironie nu este faptul că descoperim tot mereu cât de inocenți sunt – cât de des și de ușor nimeresc greșit și se rătăcesc, pe scurt, cât sunt de copilăroși și infantili –, ci faptul că ei nu se comportă cu destulă onestitate,

având în vedere că toți clamează virtutea de îndată ce este atinsă, chiar și pe departe, problema sincerității. Ei se prefac cu toții că și-ar fi descoperit și obținut propriile opinii prin dezvoltarea de la sine a unei dialectici reci, pure, de o divină indiferență (spre deosebire de tot soiul de mistici care, mai cinstiți și mai nătângi decât ei, vorbesc despre „inspirație“). Asta deși, în fond, o teză adoptată în prealabil, o idee spontană, o „sugestie“ și de cele mai multe ori o dorință arzătoare, abstractizată și bine cernută, sunt apărate de ei cu argumente pe care abia ulterior stau să le caute. – Cu toții sunt niște avocați ce nu doresc să fie numiți astfel, iar în majoritatea cazurilor sunt chiar susținători vicleni ai prejudecăților lor, botezate de ei „adevăruri“. De asemenea, sunt *foarte* departe de a avea conștiința morală care, plină de cutezanță, recunoaște față de sine tocmai acest lucru; sunt foarte departe de a avea bunul gust al curajului ce chiar dă de înțeles așa ceva, fie pentru a pune în gardă un dușman sau un prieten, fie pentru a brava sau pentru a se autopersifla. Tartuferia pe cât de rigidă, pe atât de cuviincioasă cu care bătrânul Kant ne atrage pe drumurile ascunse ale dialecticii, drumuri ce ne duc spre „imperativul“ său „categoric“ – mai bine zis, ne ademenesc către el –, acest spectacol ne face să zâmbim pe răsfățaii de noi, care ne amuzăm teribil când urmărim cu atenție vicleniile subtile ale vechilor moraliști și predicatori ai eticii. Sau, încă și mai mult, acea scamatorie prezentată într-o formă matematică, acel hocus-pocus cu care Spinoza și-a blindat filozofia, punându-i parcă o mască de bronz – ea nefiind până la urmă decât „iubirea de *propria* înțelepciune“, dacă este să interpretăm cuvântul așa cum trebuie –, pentru a-l descuraja astfel de la bun început pe agresorul ce ar îndrăzni să arunce o privire spre această fecioară de necucerit, Palas Atena... câtă timiditate și vulnerabilitate proprie trădează această mascaradă a unui bolnav singuratic!

CUPRINS

<i>Notă asupra ediției</i>	5
Cuvânt înainte	7
I. Despre prejudecățile filozofilor	13
II. Spiritul liber	39
III. Firea religioasă	63
IV. Aforisme și interludii	83
V. Despre istoria naturală a moralei	103
VI. Noi, învățații	129
VII. Virtuțile noastre	150
VIII. Popoare și patrii	180
IX. Ce înseamnă aristocratic?	208
<i>Din munți înalți. Epodă</i>	244